

Ананьян Е. Л.,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ЛІНГВОСТИЛИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЛІШЕ ЯК ЕКСПЛІЦИТНОГО КОНЕКТОРУ ТЕКСТУ (на матеріалі англомовних текстів газетно-публіцистичного стилю)

У статті досліджено кліше як текстоутворюючу одиницю; розглянуто характерні риси стереотипних висловлювань; проаналізовано типологізацію клішованих одиниць; визначено стилістичний потенціал кліше у англомовних текстах газетно-публіцистичного стилю.

Ключові слова: текст, текстуальність, когезія, кліше, газетно-публіцистичний функціональний стиль.

В статье исследовано клише как текстообразующая единица; рассмотрены характерные черты стереотипных высказываний; проанализирована типологизация клишированных единиц; определен стилистический потенциал клише в англоязычных текстах газетно-публицистического стиля.

Ключевые слова: текст, текстуальность, когезия, клише, газетно-публицистический функциональный стиль.

In the article cliché as a text-organizing unit is investigated; the characteristic features of stereotype utterances are examined; typology of cliché is analyzed; stylistic potential of cliché in English-language texts of newspaper and publicistic functional style is defined.

Key words: text, textuality, cohesion, cliché, newspaper and publicistic functional style.

Постановка проблеми. Сьогодні дослідження тексту як структурно-організаційної єдності презентовано різноаспектними підходами щодо вивчення його природи, характерних ознак, параметрів, принципів організації, специфіки формування його фрагментів, структурних одиниць тощо. Розробляючи проблеми представлені вище, науковці підтримують тенденцію до інтеграції наукового знання інших дисциплін у лінгвістику тексту. Саме за таких умов, текст, що “розуміється в широкому сенсі слова як зв’язана і повна послідовність знаків ... попадає у сферу інтересів різних гуманітарних дисциплін. Кожна з них розглядає його зі своїх позицій і спирається на свої методи дослідження, але лише сукупність наукових знань, що виробляються в підсумку, дозволяє робити висновки про всеосяжну природу тексту” [8, с. 7]. Багатовимірність тексту, перш за все, доводить великою кількістю визначень цієї одиниці, обумовлених лінгвістичним, лінгвостатистичним, логіко-психологічним, інформативним, комунікативно-прагматичним підходами. Так, текст презентовано як “цілісне і зв’язне повідомлення, спеціальним чином організоване для передачі та збереження інформації” [1, с. 49]; “повідомлення, об’єктивоване у вигляді письмового документа, літературно оброблене у відповідності до типу цього документа, яке складається з ряду особливих єдностей, об’єднаних різними типами лексичного, граматичного та логічного зв’язку, та має певний модальний характер і прагматичну установку” [4, с. 72]; “наповнена змістом структура, що складається зі знаків” [6, с. 104]; “комунікативно-орієнтований, концептуально зумовлений продукт реалізації мовної системи в межах певної сфери спілкування, що має інформаційно-змістову та прагматичну сутність” [2, с. 167].

Але, незважаючи на такі досить різні інтерпретації, існує певний критерій, який виконує роль “лейтмотиву” у визначенні тексту та подальшому вивченні його лінгвістичної сутності: текст – це структурно організована єдність з певним набором категоріальних параметрів. Аналіз наукової літератури довів, що категоріальні параметри тексту (когезія, когерентність, інтенціональність, сприйнятливність, ситуативність, інформативність, інтертекстуальність, зумовленість, інтегративність, континуум, ретроспекція, проспекція, переакцентуація, прагматика та ін.) презентують механізми його структурно-семантичної, семантико-змістовної та комунікативно-прагматичної організації. Зазначені категоріальні ознаки тексту відображають певну контамінацію поглядів як вітчизняних (І. Арнольд, Н. Арутюнова, Л. Бархударова, І. Гальперіна, М. Димарського, Б. Маслова, О. Москальської, О. Селіванової, Г. Степанова, М. Шанського), так і зарубіжних (Р. Барта, І. Беллерт, Т. ван Дейка, Е. Сепіра, З. Харріса, Г. Хойера) лінгвістів. Але, незважаючи на певні розбіжності у визначенні статусу даних параметрів тексту (“в західноєвропейській традиції сукупність цих властивостей називають *текстуальністю* (textuality) або *текстовістю* (textness) / *текстурою* (texture). У вітчизняній науці їх частіше називають категоріями та не завжди прив’язують до опису текстуальності або текстовості як синтезованих феноменів” – курсив автора (І. Щ.)), науковці погоджуються з думкою, що саме когезія та когерентність (за західноєвропейською традицією) або зв’язність та цілісність (за вітчизняною інтерпретацією) є найбільш суттєвими ознаками тексту [8, с. 54 – 55].

Так, “когезія (*формальна когезивність*) фокусує увагу на плані вираження тексту, тих внутрішньотекстових, переважно граматичних і лексичних зв’язках, які, об’єднуючи мовні одиниці, формують поверхневу структуру тексту. *Когерентність* спрямовує до плану змісту тексту, тих змістовних взаємних зв’язків, що, забезпечуючи цілісність змісту тексту, формують глибинну структуру” – курсив автора (І. Щ.) [8, с. 56]. Розглядаючи категорії тексту, представлені у вітчизняному науковому доробку як “зв’язність” і “цілісність”, підкреслимо їхню діалектичну єдність. Основу зв’язності створює лінійність компонентів тексту, представлена на рівні слів, речень та текстових фрагментів, характеризованих використанням певних мовних одиниць, форм, експліцитних конекторів тощо. Тоді як зв’язність “призначена” презентувати форму та структуру організації тексту, цілісність “має” розкрити сутність його комунікативної та змістової організації. Так, “цільність як внутрішня “змістова єдність”, “змістова спаяність” з точки зору і процесу текстопородження, і процесу текстосприйняття є змістовною категорією і передбачає рух думки *комуніканта*” – курсив автора (І. Щ.) [8, с. 59].

Матеріал, представлений вище, доводить, що, автор, створюючи текст та керуючись його категоріальними параметрами, перш за все, зв'язністю та цілісністю, має використати певний мовний та мовленнєвий матеріал. За таких умов слід приділити певну увагу клішованим висловлюванням на лексичному рівні мови.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Кліше як проміжні утворення між вільними словосполученнями та фразеологізмами стали предметом вивчення лінгвістичних досліджень В. Бурунського, В. Гвоздйова, В. Краснова, С. Лещак, В. Максимова, О. Сербенської, І. Скворонської та ін. Визначено, що мовленнєві кліше є "стандартними структурами, свого роду блоками, які слугують для створення тексту" [3, с. 3]. Сучасні лінгвістичні дослідження засвідчили, що у процес вивчення цього мовленнєвого матеріалу впроваджено певний синонімічний ряд термінологічних визначень, що відображають сутність цих одиниць: "комунікема", "комунікатив", "розмовна формула", "стереотипні висловлювання", "штамп", "шаблонні фрази", "мовленнєвий стереотип", "стійка фраза", "фразорефлекс" тощо [3; 5; 7]. Аналіз наукового доробку засвідчив певну актуальність досліджень стереотипності та стилістичної виразності клішованих одиниць у презентації інформації в текстах різних функціональних стилів.

Мета статті – дослідити кліше як стандартні структури, що відтворюють структурно-організаційну єдність тексту; розглянути типологізацію кліше; визначити стилістичні потенції мовленнєвих кліше в англомовних текстах газетно-публіцистичного стилю.

Виклад основного матеріалу. Функціонуючи в лексичній системі мови, клішовані одиниці демонструють наступні риси аналітичних одиниць: відтворюваність, узуальність, стійкість, ситуативну зумовленість тощо. У розгляді відтворюваності кліше, яка представлена їхньою мовленнєвою передбачуваністю та впізнаваністю, підкреслено умови її актуалізації. Так, науковці визначають "впізнаваність (навіть при неповному або неточному відтворенні)", "змістовну стандартність (шаблонність або цитатність)", "синтаксичну єдність (виконання єдиної синтаксичної функції в мовленнєвому відрізку)", "формальну стандартність (упорядкованість і незмінність структури)", "можливість обмеженого часткового (мимовільного або довільного) варіювання форми" [3; 5; 7]. Зазначимо, що параметр формальної цілісності та стабільності не є певною константою. Незважаючи на те, що використання клішованих одиниць скориговано такими мовними факторами, як повторюваність і впорядкованість форми, що, безумовно, впливає на меншу частотність випадків варіювання даними структурами, використання клішованих одиниць все ж визначається оказіональними трансформаціями (граматичними, словотворчими, лексичними, архітектонічними), авторськими варіюваннями.

Досліджуючи типологію кліше, сучасний науковець В. Бурунський визначає критерії класифікації клішованих одиниць: синтаксичний та семантичний. За синтаксичним критерієм виокремлено кліше у формі словосполучення; кліше зі структурою двоскладного речення; кліше, оформлені в односкладні речення; кліше, що є перехідними формами між односкладними та двоскладними реченнями; неповні речення, до яких, на відміну від односкладних, можна додати відсутній член речення (кліше, у яких випускається підмет; кліше з відсутнім простим дієслівним присудком; кліше, у яких випускаються обидва головні члени; кліше, у яких випущені частина складного присудка та підмет; кліше, у яких відсутній презентатив або його частина); конструкції, що виступають у якості клішеутворюючих елементів [3].

Семантичний критерій презентує наступні групи: 1) кліше-питання (питання-інформування, етикетні питання, питання-пояснення, питання-підтвердження, питання-сумніви, питання-перепитування); 2) кліше згоди та підтвердження; 3) кліше заперечення; 4) кліше волевиявлення (побажання, поздоровлення, формули співчуття, накази, заборони, дозволи, заклики та спонування до дії, попередження та поради, погрози, прохання та благання); 5) контактостановлюючі кліше (формули ініціалізації, підтримки, розмикання контакту та підбиття підсумків сказаного; кліше посилення концентрації уваги слухача; кліше заохочення мовлення активного комуніканта; кліше, що контролюють ефективність передачі повідомлення; кліше уточнення правильності сприйняття повідомлення; кліше уточнення власного мовлення того, хто говорить; кліше, що служать для припинення діалогічного спілкування, відхилення від відповіді на питання, тайм-ауту в діалозі, перехвату ініціативи, переривання того, хто говорить; кліше збереження активної позиції в діалозі); 6) формули мовленнєвого етикету (кліше привітання, прощання, вибачення, поздоровлення, побажання, подяки, запрошення); 7) кліше-коментарі (стереотипи позитивної, негативної оцінки та кліше, що не мають яскраво вираженої позитивної або негативної конотації); 8) жартівливі висловлювання (кліше-реакції, кліше-стимули та кліше-питання) [3].

Беручи до уваги типологізацію кліше, представлену вище, зазначимо, що для клішованих одиниць, які займають в лексичній системі проміжне місце між словами та фразеологічними одиницями, характерні комунікативна, інформативна, фатична, стилістична функції. Саме ці потенції і зумовлюють продуктивне використання кліше авторами текстів різних функціональних стилів.

Стилістична функція кліше в тексті безпосередньо пов'язана з функціональним стилем, до якого належить текст. Так, у буденно-розмовному дискурсі побутові кліше дозволяють у діалектичній єдності "ефективно" та "економно" реагувати на ситуацію, функціонують як "наслідок і свідоцтво автоматизму та нерефлексованості поведінки", "автоматизація та спрощення комунікації" [5, с. 61]. Використання кліше в художньому тексті, з одного боку, розглядається як певна "шаблонізація художньої сфери", а з іншого – є "інструментом створення художнього ефекту при стилізації" [5, с. 81-82]. У текстах, що належать до офіційно-ділового та наукового функціональних стилів, використання клішованих одиниць сприяє стандартизації, систематизації, логічності та впорядкованості матеріалу, який викладається. Публіцистичний стиль у цьому питанні не є винятком. Так, у цьому функціональному стилі, що має певною мірою трансформувати оцінно-емоційне сприйняття автора у викладеному ним матеріалі реципієнтові, кліше мають "пропагандистський, сугестивний і часом навіть гипнотизуючий характер" [5, с. 72].

Зосереджуючи увагу на текстах газетно-публіцистичного стилю, підкреслимо, що, презентуючи актуальні суспільно-політичні, економічні проблеми, питання культури, автор акцентує увагу як на логічності та послідовності структуризації матеріалу, так і на його інформативності, ідейному осмисленні, емотивній оцінці. Саме цими пріоритетами й пояснюється продуктивне використання клішованих одиниць у текстах даного функціонального стилю, де відтворено їхню когезивну та комунікативно-прагматичну функції. Так, клішовані одиниці, здійснюючи свою функцію структурувати текст, мають потенції презентувати явні та приховані цілі висловлювання, передбачати мовленнєву тактику та вибудовувати мовленнєву поведінку, оформити ставлення автора до того, що він повідомляє, впливати інформаційним висловлюванням на адресата. За допомогою кліше створюються необхідні умови для вибудовування “діалогічного інтеракціонального простору”, оформлення “комунікативного поля згідно з вимогою ситуації, у якій знаходяться комуніканти” [5]. Наведемо приклади використання кліше в англійських текстах газетно-публіцистичного стилю.

(1) “This leaves us with the real nightmare facing Europe: its shrinking full-time job market and hence lack of demand to keep the economy soldiering on. Whatever exports aren’t provided by Germany and China won’t give anything like the economic and employment stimulus required to solve these fundamental European problems.

The alternative that should be at the heart of the debate about Europe’s future is how to transform the EU into a co-operative grouping of countries that provides a secure future for its people. Cross-border issues like climate change, pollution and crime require intra-European co-operation, but the flow of goods, money and people must be slowed dramatically to enable nations to take back control of their future and protect their citizens.

It’s time for Europe to have a new goal: rejecting the single market and prioritising the domestic market instead. Making that happen will require ditching austerity in favour of encouraging activity within the member states to rekindle demand, generate jobs and allow an eventual level of taxation to reduce national debt.

Europe has to face up to the fact that it must reject the impossible dream of export-led growth and instead concentrate on domestic-led growth. Face-to-face caring and infrastructural renewal will provide the backbone for a labour-intensive future for most countries ...” [10].

(2) “The squeeze on tax credits and benefits will push 200,000 more children into poverty, the government has admitted for the first time. This suggests that in total a million extra children will be in poverty as a result of government welfare measures.

The extra 200,000 children in poverty is a result of the government’s decision to lift most in-work and out-of-work benefits by only 1% over the next three years, instead of increasing them in line with the rate of inflation, which is higher.

Ministers had been reluctant to state what the impact would be on child poverty, an official government measure of relative poverty that looks at the number of households with incomes at 60% or less than the national average household income.

... This now makes it a total of a million children that the coalition’s policies are expected to push into relative income poverty by 2020” [9].

(3) “France needs wide-ranging structural reforms, says the EU vice-president Olli Rehn. Rehn says France may need to take more steps to curb its deficit. The country’s unemployment problem also needs specific attention, he says. France had an unemployment rate of 10.5% in November last year, compared with the UK’s 7.8%. Rehn also says France has serious external imbalances, which will raise eyebrows” [11].

(4) “French President Francois Hollande told a group of business leaders in Paris that the hostage crisis in Algeria was further proof that France had made the right decision in confronting Islamic militants in Mali.

“What’s happening in Algeria justifies even more the decision I took in the name of France to go to Mali’s aid,” Hollande said.

After saying that African forces would have to take the lead in combating militants in northern Mali, France commenced air strikes inside the country last Friday, 11 January, saying the militants were getting dangerously close to the capital, Bamako.

Militants that took hostages at the Algerian gas field Wednesday said the raid was in response to the French strikes, although the complexity and precision of the Algerian raid led to speculation that it had been long in the planning” [12].

Зазначимо, що наведені приклади кліше (матеріал підкреслено) не тільки максимально зв’язують інформацію в тексті, презентують її компактно та логічно, а також емотивно насичують текст. Це відбувається за умови набуття клішованими одиницями певних образних, метафоричних відтінків, що, на нашу думку, певною мірою зближує їх з фразеологічними одиницями.

Висновки. Матеріал, представлений вище, довів, що для англійських текстів газетно-публіцистичного стилю характерна насиченість клішованими одиницями, які є текстоутворюючими елементами. Ця риса обумовлена безпосередньо вимогою до текстів презентувати матеріал логічно та послідовно. Тексти даного функціонального стилю мають старанно розроблену, вищою мірою організовану та надзвичайно стійку структуру, що в поєднанні зі стійкими ознаками на рівні мови дозволяє розглядати дані тексти як глобально-клішовані тексти масової інформації. Результати проведеного дослідження дозволяють визначити певні подальші напрямки наукового пошуку: дослідити оказіонально трансформовані (авторські) кліше, кліше-неологізми в текстах різних функціональних стилів та проаналізувати специфіку перекладу даного мовленнєвого матеріалу, що не має “паралельного” еквіваленту, закріпленого за ним мовою перекладу.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / И. В. Арнольд. – [4-е изд.]. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 384 с.
2. Болотова Н. С. Филологический анализ текста / Н. С. Болотова. – Томск : Изд-во Томского университета, 2001. – 326 с.
3. Бурунский В. М. Клише: языковые характеристики, функционирование и типология (на материале французского и английского языков): дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / Владимир Маркович Бурунский. – Курск, 2009. – 204 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/>
4. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
5. Лещак С. Языковые клише: прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке / С. Лещак. – Кельце, 2006. – 165 с.
6. Садченко В. Т. Текст как объект лингвистической семиотики / В. Т. Садченко – Вестник ЧГУ. Серия : Филология. Искусствоведение. – 2009. – Выпуск № 5(143). – С. 104-111.
7. Стрибижев В. В. Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04. / Виктор Викторович Стрибижев. – Тула, 2005. – 191 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/>
8. Щирова И. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация : [учеб. пособ.] / И. А. Щирова, Е. А. Гончарова. – СПб. : Книжный Дом, 2007. – 472 с.
9. Benefits and child credits squeeze pushes 200,000 children into poverty / Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/>
10. Europe's biggest enemy is in fact David Cameron's friend – the single market / Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/>
11. EU's Rehn calls for French reforms / Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/>
12. Fears for hostages as Algeria attacks gas complex – as it happened / Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/>